

Nr 23

Utlåtande i anledning av väckt motion om utredning huruvida den kollektiva bespisningen uppfyller berättigade näringsfysiologiska krav.

I en inom andra kammaren väckt och till allmänna beredningsutskottet hänvisad motion, II: 688, av herr Nilsson i Tvärålund hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att en undersökning snarast genomföres, förslagsvis under ledning av statens institut för folkhälsan, i syfte att klarlägga i vilken mån bespisning i framför allt skolor och militärförläggningar samt vid sjukhus motsvarar berättigade näringsfysiologiska krav på allsidig och hälsosam kost, samt att de åtgärder måtte vidtagas som undersökningsresultatet ger anledning till.

I motionen anföres att den näringsfysiologiska forskningen klarlagt hur människans föda bör vara sammansatt för att hälsotillståndet skall bli gott. Samhället har även betydande ekonomiska intressen av att ohälsa ej förekommer. Den svenska folkkosten fyller emellertid i allmänhet icke berättigade näringsfysiologiska krav, och från sakkunnigt håll har förekommit hård kritik av den allmänna bespisningsverksamheten. När det allmänna ombesörjer bespisningen bör den tillhandahållna maten vara exemplarisk. Folkets hälsotillstånd bör kunna förbättras, om den kollektiva bespisningen sker i överensstämmelse med näringsfysiologiska forskningsresultat.

Beträffande motiveringen i övrigt får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionen från medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, statens institut för folkhälsan och Målsmännens riksförbund.

Medicinalstyrelsen framhåller betydelsen av sunda kostvanor för ett gott hälsotillstånd. En ingående granskning av kostfrågorna i samband med olika former av bespisning är därför påkallad.

Styrelsen anför vidare bl. a.:

Medicinalstyrelsen är medveten om värdet av en sådan granskning även på grund av egna erfarenheten. Dessa avser bland annat i universitetsstäderna och vid statens institut för folkhälsan pågående näringsfysiologiska undersökningar berörande såväl sjukhuskost som skol- och militärmåltider. Även vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg har sjukhuskosten blivit föremål för en särskild undersökning. Inom avdelningen för mentalsjukhusens ekonomiska förvaltning i medicinalstyrelsen har alltsedan år 1956 bedrivits utredningar, vilka resulterat i kostplaner, vari åstadkommits såväl kvalitativa som kvantitativa kostförbättringar. Dessa kostplaner är underkastade

en fortlöpande revision, och denna sker i samverkan med statens institut för folkhälsan. Problemet har även uppmärksammats av Svenska landstingsförbundet, som biträtt förslag om upprättande av en särskild arbetsgrupp för sjukhusens utspisning.

För verkställande av ett utredningsuppdrag på förevarande område synes statens institut för folkhälsan vara det lämpligaste organet, men detta förutsätter att dess födoämneshygieniska avdelning erhåller i första hand personell förstärkning. Medicinalstyrelsen räknar med att i så fall ett nära samarbete rörande näringsfysiologiska frågor kan etableras mellan institutet och medicinalstyrelsen på samma sätt som nu förekommer mellan veterinärstyrelsen och medicinalstyrelsen i livsmedelshygieniska frågor. Slutligen vill medicinalstyrelsen i förevarande sammanhang betona behovet av ett samordnande organ för det speciella undersöknings- och utredningsområde som representeras av den kollektiva bespisningen.

Styrelsen tillstyrker motionen.

Skolöverstyrelsen omnämner att till grund för skolmåltidsverksamheten ligger anvisningar och råd utarbetade av styrelsen i samråd med medicinalstyrelsen och institutet för folkhälsan. Dessa anvisningar som sammanställs i broschyren »Kosthållet vid skolmåltider» och som omarbetas successivt, innehåller bl. a. typmatsedlar. Kommunerna har full frihet att anpassa måltiderna efter de lokala förhållandena, vilket bör ske med sakkunnig hjälp av ekonomiföreståndare eller hushållslärare. Näringsnivån i enlighet med typmatsedlarna bör dock bibehållas.

Ärligen hålles kurser för skolmåltidspersonal med omkring 200 deltagare.

Senare år har styrelsen disponerat 10 000 kr. för arbetsstudier m. m. rörande skolmåltidsverksamheten. Medlen har till stor del använts för C-vitaminbestämningar på i storhushåll tillagade livsmedel. Undersökningarna, som utförs vid folkhälsoinstitutet, kommer att slutföras under våren och publiceras i »Aktuellt från skolöverstyrelsen».

Styrelsen erinrar vidare om att statsbidrag till anordnande av skolmåltider för många kommuner icke kan utgå för annat än elever från annan kommun. Statsbidraget utgör f. n. endast omkring 15 % av totalkostnaderna för skolmåltider.

Skolmåltidsverksamheten är i stor utsträckning en kommunal angelägenhet, varför styrelsens insats endast är rådgivande. Styrelsen har inte något att invända mot utredning men erinrar om att det numera finns en delegation för förplågnadsfrågor, där det sitter representanter för de statliga verk under vilka kollektiv bespisning sorterar.

Institutet för folkhälsan framhåller, att institutet under årens lopp granskat ett stort antal utspisningsstater för kollektiva bespisningar för att söka fastställa huruvida utspisningen är i överensstämmelse med de krav som man från näringsfysiologisk synpunkt bör kunna ställa. Tillgängliga resurser har emellertid varit begränsade så att hittills egna systematiska undersökningar icke kunnat bedrivas. Uppdragen har på senare tid ökat särskilt i fråga om skolor.

Institutet anför vidare:

Analyserna omfattar beräkning av den mängd kalorier, äggvita, fett, kolhydrater, kalcium, fosfor, järn, A-vitamin, tiamin, riboflavin, niacin och askorbinsyra, som varje elev dagligen erhåller vid skollunchen. Vidare sker en fördelning av de olika näringsämnen på sju födoämnesgrupper: 1) grönsaker, 2) frukt och bär, 3) potatis och andra rotfrukter, 4) mjölk och ost, 5) kött, fisk och ägg, 6) bröd och andra spannmålsprodukter och 7) matfett. Genom fördelningen underlättas de åtgärder, som måste vidtagas i fall, där analysresultaten visar otillfredsställande förhållanden ur näringsfysiologisk synpunkt.

Resultaten av de verkställda beräkningarna för skolbepisningar har i vissa fall visat otillfredsställande och till och med alarmerande förhållanden. Sålunda har det exempelvis förekommit, att eleverna under 2—30 dagar av en trettiodagarsperiod ej fått tillräckliga mängder av kalorier äggvita, fosfor, järn, A-vitamin, tiamin och askorbinsyra i förhållande till de anvisningar för kosthållet vid skolmåltider, vilka utgivits av skolöverstyrelsen i samråd med medicinalstyrelsen och statens institut för folkhälsan. Därjämte kan nämnas, att fetthalten i många fall varit anmärkningsvärt högre än vad institutet anser vara rekommendabelt. Institutet har emellertid hittills icke haft möjlighet att analysera något större antal bepisningar, så att en allsidig belysning av hithörande frågekomplex kunnat erhållas.

En väsentlig utvidgning av verksamheten är nödvändig, men härför erfordras förstärkning av de personella resurserna och ökade lokalutrymmen. Styrelsen avser att hos Kungl. Maj:t hemställa om medel härför. Kan undersökningsverksamheten ökas tillgodoses motionens syftemål.

Målsmännens riksförbund yttrar sig främst om skolmåltidsverksamheten och anser det vara ett oavvisligt krav att varje kollektiv bispisning i allmän regi fyller måttet från näringsfysiologiska synpunkter. Statens institut för folkhälsan bör ges möjligheter att genomföra en kontinuerlig kontroll av skolmåltidernas näringsstandard. Koststaterna bör dessutom vara näringsvärdesberäknade av institutet. Förbundet hänvisar vidare till sitt yttrande till statsutskottet år 1953, vari anfördes att en institution av centralt anställda konsulenter för skolmåltidsverksamheten, som vid besök i respektive orter kunde ge råd och anvisningar, skulle vara av stor betydelse.

Förbundet tillstyrker motionen.

Utskottet

Det av motionären upptagna spörsmålet om det näringsfysiologiska värdet av den kost som tillhandahålles i den kollektiva bispisningen tilldrager sig f. n. ett betydande intresse i den allmänna debatten. Särskilt gäller detta i fråga om skolmåltiderna. Vid innevarande års riksdag har chefen för ecklesiastikdepartementet nyligen besvarat en interpellation angående bl. a. åtgärder för att säkerställa att skolmåltiderna får en utformning som ger fullvärdig kost och goda kostvanor. Ecklesiastikministern hänvisade i

sitt svar till den verksamhet som bedrivs av berörda statliga myndigheter för att tillgodose de av interpellanten påtalade behoven. Den omedelbara tillsynen över skolmåltiderna ankommer på respektive lokala skolstyrelser. Skolöverstyrelsen har i särskilda anvisningar rekommenderat att tillsynen överlätes på en skolmåltidskommitté, i vilken bör ingå skolläkare eller skol-sköterska. Enligt vad utskottet erfarit lär denna rekommendation ha följts i ett stort antal kommuner. Kommunerna tillhandahålles vidare anvisningar om kosthållet vid skolmåltiderna, utarbetade av skolöverstyrelsen i samråd med medicinalstyrelsen och folkhälsoinstitutet. Dessa anvisningar omarbetas successivt, t. ex. när näringsfysiologiska skäl eller ändringar i varusortimentet för storhushåll ger anledning därtill. Genom skolöverstyrelsen pågår sedan flera år en omfattande utbildningsverksamhet för skolmåltidspersonal. För lärarna vid denna verksamhet ordnas årligen instruktionskurser, där aktuella problem såsom näringshygien- och tandvårdsfrågor behandlas. Sedan några år företages arbetsstudier m. m. rörande skolmåltidsverksamheten, för vilka studier redogörelser fortlöpande publiceras i skriften »Aktuellt från skolöverstyrelsen».

Departementschefen anförde vidare bl. a. att han mot bakgrunden av den aktiva rådgivnings-, utbildnings- och undersökningsverksamhet som myndigheterna bedrev och med den tillit han hyste till kommunernas ansvar för verksamheten icke fann påkallat med några särskilda åtgärder från departementschefens sida i de av interpellanten angivna hänseendena.

Utskottet vill först framhålla att frågan hur kosten bör vara sammansatt icke bör ses som ett isolerat problem för den kollektiva bispisningen utan som ett spørsmål gällande folkkosten i dess helhet. Det kan i detta sammanhang erinras om att utskottet vid 1959 års riksdag hade till behandling motioner om utredning beträffande en på näringsproblemen inriktad forskning. Utskottet (utlåtande nr 22/1959) framhöll bl. a. att näringsforskning bedrevs på olika håll inom landet men underströk behovet av samordning och tillstyrkte motionerna, vilka bifölls av riksdagen. Ärendet har överlämnats till en kommitté, 1953 års lärarinneutbildningskommitté, för att tagas i beaktande vid fullgörandet av dess uppdrag att verkställa utredning rörande åtgärder för forskning och högre utbildning på näringslärans område samt därmed sammanhängande spørsmål. Kommittén uppgives komma att slutföra sitt arbete första halvåret 1963.

I diskussionen om skolmåltiderna har från olika håll hävdats bl. a. att missförhållanden skulle förekomma till följd av att skolöverstyrelsens anvisningar i vissa fall icke följes av kommunerna och att detta i sin tur skulle bero på att statsbidragen vore otillräckliga.

Utskottet vill beträffande frågan om grunderna för statsbidrag, vilken dock icke berörts i motionen, endast erinra om att detta spørsmål senast behandlats vid 1961 och 1962 års riksdagar. I statsverkspropositionen till 1962 års riksdag anförde således chefen för ecklesiastikdepartementet bl. a.

att här ifrågavarande statsbidrag icke syntes böra behandlas fristående från det mera allmänna problem som sammanhänge med att inkomstutvecklingen och det stigande skatteunderlaget i kommunerna medfört förskjutningar på flera olika områden i kostnadsfördelningen mellan stat och kommun. Frågor av denna art behandlades av 1958 års skatteutjämningskommitté och prövningen av frågan om ändrade grunder för statsbidrag till skolmåltider borde anstå, tills dess den kunde insättas i ett större finanspolitiskt sammanhang.

I sina av riksdagarna år 1961 och 1962 godkända utlåtanden angående åttonde huvudtiteln avstyrkte statsutskottet i vad gällde anslagsyrkanden motioner beträffande ifrågavarande anslagspost men uttalade, att det vore av synnerlig vikt att frågan om kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna beträffande skolmåltiderna utan dröjsmål bragtes till en lösning. Enligt utskottets förslag har dessa uttalanden givits Kungl. Maj:t till känna. Utskottet finner med anledning bl. a. härav icke anledning att nu taga ställning i denna fråga.

Det är enligt utskottets mening en angelägenhet av stor vikt för vårt folkhushåll att olika förhållanden som rör vår kost och våra kostvanor blir ingående kända. Forsknings- och undersökningsverksamheten på detta område bör därför erhålla stöd och stimulans från det allmännas sida. Utskottet förutsätter vidare att det utredningsmaterial som kommer att framläggas av den förenämnda utredningen om näringsforskning lägges till grund för praktiska åtgärder. Det skulle också enligt utskottets mening vara av värde om det genom folkhälsoinstitutet pågående arbetet med undersökningar av kostförhållandena beträffande såväl skolmåltiderna som den kollektiva bespisningen i övrigt kunde fullföljas och vidgas. Såvitt utskottet med ledning bl. a. av institutets yttrande över motionen kunnat bedöma kräves emellertid härför ökade resurser. Institutet har uttalat sin avsikt att hos Kungl. Maj:t begära förstärkning av de personella resurserna vid födoämneshygieniska avdelningens kostsektion ävensom medel för ytterligare lokaler samt förklarat att det med motionen avsedda syftet skulle kunna uppnås om institutet erhåller ökade resurser. Enligt vad utskottet erfarit har en sådan framställning numera avgivits.

Utskottet vill slutligen något beröra vissa initiativ som tagits på senare tid av statsmyndigheterna och kommunförbunden och som synes kunna bli av betydelse för utvecklingen inom olika områden där kollektiv bespisning förekommer. Sålunda har numera Landskommunernas förbund och Stadsförbundet en gemensam delegation för skolfrågor som bl. a. skall verka för rationalisering av skolmåltidsverksamheten. En statlig samarbetsdelegation för förplägnadsfrågor med anknytning till riksrevisionsverket har inrättats av fångvårdsstyrelsen, arméintendenturförvaltningen, socialstyrelsen, riksrevisionsverket, skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen. Vidare föreligger ett principbeslut om tillsättande av en särskild kostdelegation

för bespisningen vid sjukhusen, vari skall ingå representanter för Landstingsförbundet, folkhälsoinstitutet och medicinalstyrelsen samt ett antal experter i övrigt. Det kan förutsättas att genom de nämnda organen de näringsfysiologiska aspekterna på kosthållet blir väl beaktade och att delegationerna verksamt skall kunna bidra till att de rön som göres i forsknings- och undersökningsarbetet kommer till praktisk tillämpning i bespisningsverksamheten.

Av vad ovan anförts torde framgå, att utskottet finner den i motionen berörda frågan av stor vikt. Den ägnas emellertid f. n. avsevärd uppmärksamhet och olika åtgärder har vidtagits eller planerats som synes ägnade att verka i motionens syfte. Utskottet finner icke tillräckliga skäl föreligga att nu föreslå något riksdagens initiativ i ämnet utan hemställer,

att motion II: 688 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 18 april 1963

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Jonasson*, Hedström, Eric Gustaf Peterson, Enarsson*, Hellebladh, Ernst Olsson, Bengt Gustafsson och Wallmark;

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm, herrar Skoglösa, Jacobsson i Sala*, Dickson*, fru Jäderberg*, herr Svensson i Kungälv, fru Thunvall, herrar Nilsson i Bästekille, Keijer, Andersson i Billingsfors*, Westberg och Larsson i Borrby.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.